

Summary. In the article it is stipulated that projecting of the upbringing process includes a number of stages. The first stage is connected with psycho-pedagogical diagnostics to the projecting of educational process; with the necessity of obtaining information about each pupil and the class as a whole. Such information is important to start planning to make it possible to define the main tasks in the educational process, to choose educational tasks, to find the most appropriate forms of leadership style in upbringing process, to determine the optimal choice of forms, methods and means of the process of upbringing.

Psychological pedagogical diagnostics is directed to help to solve the following tasks: to identify the personal qualities of pupils and levels of their upbringing; to elicit features of interaction "teacher-pupil"; to reveal pupils' relations in a collective; to explore the conditions and factors influenced at the fully fledged development of the personality. It is stated that the special role of psycho-educational diagnostics in projecting of upbringing process is stipulated with the fact that it is a coherent link, the most important in combining theory and practice of education.

Key words: projecting of upbringing activity, teacher, psycho-pedagogical diagnostics, pupil, investigation of a child.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2015

Н. М. Гринькова

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розкрито зміст і структуру понять «моральна вихованість», «моральна культура», охарактеризовано їх складові компоненти; представлена технологія морального виховання молодших школярів, яка передбачає використання системи відповідних організаційних форм і методів, здійснено опис програми тренінгових виховних занять; охарактеризовано систему спеціальних тренінгових вправ, апробованих авторкою у контексті проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: моральна вихованість, моральна культура, форми, методи організації виховної роботи, тренінгові виховні заняття, молодший школяр.

Анотація. В статье раскрыто содержание и структура понятий «нравственная воспитанность», «нравственная культура», охарактеризованы их составные компоненты; представлена технология морального воспитания младших школьников, которая

предусматривает использование системы соответствующих организационных форм и методов, осуществлено описание программы тренинговых воспитательных занятий; охарактеризована система специальных тренинговых упражнений, апробированных автором в контексте проведенной опытно-экспериментальной работы.

Ключевые слова: нравственная воспитанность, нравственная культура, формы, методы организации воспитательной работы, тренинговые воспитательные занятия, младший школьник.

Annotation. In the article it is exposed maintenance and structure of concepts «moral breeding», «moral culture», they are described component components; presented technology of moral education of junior schoolboys, which foresees the use of the system of the proper organizational forms and methods, description of the program of training of educate employments is carried out; the system of special training of exercises, approved an author in the context of the conducted doslidno-eksperimental'noy work is described.

Keywords: moral breeding, moral culture, forms, methods of organization of an educate work, to training educate employments, junior schoolboy.

Постановка проблеми. Розбудова українського суспільства детермінує процеси формування в підростаючого покоління таких моральних рис, як гуманність, чесність, працьовитість, діловитість та інші. Однак, через тенденцію до зростання бездуховності, нівелювання цінностей життя, загострення питань сімейного виховання, становленню повноцінної підростаючої особистості не надається належна увага. Розв'язання цієї проблеми можливе завдяки створенню гнучкої системи виховання дітей та молоді, яка б урахувала і потреби часу і, водночас, задовольняла запити та інтереси підростаючої особистості.

У «Концепції виховання гуманістичних цінностей учнів» [1], «Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти» [2], а також у «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті» [4] зазначено, що одним із пріоритетних напрямів реформування системи освіти є утвердження принципів загальнолюдської моралі.

Таким чином, моральне виховання дітей та учнівської молоді сьогодні є важливою складовою змісту роботи навчальних закладів різних типів, головним завданням яких є формування моральної культури, активної життєвої позиції, правил співжиття, єдності слова і діла в підростаючої особистості.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проведений нами аналіз науково-педагогічної та методичної літератури засвідчив, що

окресленій проблемі присвячено ряд досліджень. Так, філософські засади і передумови морального виховання охарактеризовано в роботах А.Ахвердова, Н.Бердяєва, А.Гусейнова, Н.Крутова, А.Лопуховської, О.Целікової та інших.

Психологічні механізми та закономірності морального виховання школярів розкрито в роботах психологів: С.Анісімова, Т.Ващенко, В.Гуріна, М.Іванчук, Д.Колесова, Н.Непомнящої, Р.Павелківа, В.Рибалки, Є.Суботського.

Методи та форми організації морального виховання вивчали Е.Беловецєв, З.Васильєва, В.Кротов, Л.Маленкова, В.Чорнокозова, Н.Щуркова. Технологічний підхід у навчально-виховному процесі обґрунтовано Л.Маленковою, О.Пехотою, Л.Шульгою, В.Кукушиним. Особистісно орієнтований підхід в організації морального виховання вивчали І.Бех, О.Бондарєвська, В.Бучківська, К.Чорна, І.Якіманська.

Актуальність порушеної проблеми зумовила вибір теми статті, **мета** якої полягає в розкритті теоретичних та практичних аспектів формування моральної вихованості молодших школярів в закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Одне з найважливіших місць у системі виховання підростаючих поколінь, як вже зазначалося, посідає моральне виховання, під яким розуміють планомірний, цілеспрямований процес організації та стимулювання різнобічної діяльності учнів, їх спілкування, спрямований на оволодіння школярами моральною культурою, яка визначає ставлення школярів до навколишнього світу.

Одним із важливих показників, які відображають стан виховної роботи у навчальних закладах, є рівень моральної вихованості молодших школярів. Під моральною вихованістю ми розуміємо певну властивість особистості, яка визначається наявністю і ступенем сформованості комплексу моральних якостей, що відображають розвиток особистісних характеристик, ставлень молодшого школяра до оточуючого соціального середовища, а також моральної поведінки.

Важливою складовою моральної вихованості дітей молодшого шкільного віку є утвердження істин, норм, правил моральної культури у повсякденному житті, тобто процес морального виховання безпосередньо спрямований на оволодіння школярами моральною культурою.

Моральна культура – це засвоєння особистістю моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки.

Структуру моральної культури складають знання, почуття, ставлення, поведінка, світогляд. З огляду на це змістом виховної діяльності в закладах освіти по становленню моральної культури учнів

є формування у них системи моральних знань, почуттів, ставлень, поведінки.

Формування моральної культури школярів здійснюється у різноманітних видах діяльності: навчальній, трудовій, громадській, особливо в таких її видах, де учні усвідомлюють необхідність надання допомоги слабшим, молодшим, хворим, а також старшим людям.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу констатувати сензитивність молодшого шкільного віку в контексті формування моральних знань, моральних якостей, моральних переконань, моральних почуттів, моральних цінностей, моральної спрямованості поведінки, моральних звичок, моральних якостей, моральної свідомості та моральної культури, адже в цьому віці закладаються основи моральних вчинків, поведінки.

У процесі організації виховного процесу важливо враховувати вікові зміни морального розвитку молодших школярів, слід орієнтуватися на необхідність реалізації структурних компонентів моральної вихованості, а також враховувати вплив соціальних факторів, які визначають спрямованість морального розвитку учнів молодшого шкільного віку.

Слід відзначити, що в процесі морального виховання молодших школярів ефективним, як засвідчили результати проведеного дослідження, є застосування позитивного прикладу моральної поведінки, що в свою чергу висуває високі вимоги до особистості педагога, який має не лише повчати молодших школярів, а й сам бути високоморальним у своїх діях та стосунках із оточуючими людьми. Зазначене вище дає підстави говорити про актуальність суб'єкт-суб'єктних стосунків між педагогом та учнями початкових класів, побудову виховного процесу на принципах гуманізму, співробітництва, співтворчості.

Важливою умовою ефективної організації морального виховання учнів початкових класів, на нашу думку, є, насамперед, врахування системного підходу, який реалізовується на макро-, мезо- та мікрорівнях.

Так, макрорівень передбачає проведення роботи з підвищення компетентності педагогів з проблем морального виховання учнів молодшого шкільного віку, а також комплексну підготовку батьків до створення необхідних умов для зростання рівня вихованості їхніх дітей. Реалізація системності на мезорівні передбачає здійснення виховної роботи в контексті морального формування учнів початкових класів. Застосування матеріалів моралезнавчого спрямування під час проведення навчальних занять визначено нами як реалізація мікрорівня системного підходу.

У виховній роботі з учнями молодшого шкільного віку необхідно активно застосовувати систему організаційних форм, яка

передбачає врахування їхніх потреб та інтересів. З огляду на це, запропонована технологія морального виховання передбачає використання системи організаційних форм, до яких належать такі: виховні тренінгові заняття (мандрівки, змагання, години спілкування, години відвертої розмови), морально-етичні бесіди, морально-етичні інформаційні хвилинки, диспути, конкурси, екскурсії, виставки, презентації, благодійні акції та рейди, “зустрічі в колі сім’ї”, рольові ігри, творчо-пошукові моральні діалоги, уроки взаємовиховання [6, с.123].

Враховуючи структуру моральної вихованості молодших школярів та поетапність у формуванні її компонентів, ми дібрали три блоки організаційних форм та методів морального виховання (таблиця 1).

Ефективною формою організації морального виховання учнів молодшого шкільного віку є тренінгові виховні заняття, які проводяться у формі мандрівок, “годин спілкування”, “змагань”, “годин відвертих розмов”. Зміст програми занять розподілено на п’ять модулів і охоплює такі теми:

Модуль I. Світ уявлень про добро і зло: “Світ починається з добра”, “Звідки взялися ці слова?”, “Добрі слова і наші вчинки”.

Модуль II. Я пізнаю себе: “Я – неповторний у світі”, “Чи можу я стати кращим?”, “Вміння керувати собою”.

Модуль III. Я серед людей: “Батьки навчають мене жити”, “Хочу мати багато друзів”, “Я серед людей”, “Правила поведінки і культура спілкування”, “Я – знавець етикету”.

Модуль IV. Я люблю і хочу працювати: “Роль праці в житті людей”, “Хто не працює, той і не їсть”, “Розпочав справу – доведи до кінця”.

Модуль V. Дивний світ довколо нас: “Люблю тебе, моя країно”, “Довколо все живе: дерева, квіти і птахи”, “Навіщо їх оберігати?”

Таблиця 1

Форми та методи морального виховання молодших школярів

Завдання	Форми	Методи
Збагачення моральних знань, формування моральних якостей, моральних поглядів, моральних почуттів	Морально-етичні бесіди, виховні тренінгові заняття: мандрівки, змагання, години спілкування, години відвертої розмови	<i>Традиційні:</i> формування моральної свідомості та самосвідомості (морально-етичні бесіди, переконання, навіювання, роз’яснення, особистий приклад педагога). <i>Інтерактивні:</i> інформаційно-організаційні (євристичні бесіди, відверті розмови, “думки вголос”, презентації думок)

Формування моральних переконань, морального світогляду, моральних цінностей	Морально-етичні бесіди, тренінгові заняття, диспути, творчо-пошукові моральні діалоги, рольові ігри, морально-етичні хвилинки, презентації, звіти, конкурси, екскурсії	<i>Традиційні:</i> організації діяльності та формування досвіду моральної поведінки: вимоги, поради, натяк, доручення, виховні ситуації. <i>Інтерактивні:</i> мотиваційно-стимулюючі (мотиваційні ігри, тренінг-стимулювання, створення емоційних ситуацій успіху); пізнавально-пошукові (дискусійні розмови, “мозкова атака”, ігрові ситуації, “броунівський рух”)
Формування моральних вчинків, моральної поведінки	Тренінгові заняття, благодійні акції, зустрічі, уроки взаємовиховання	<i>Традиційні:</i> стимулювання моральної діяльності і морального розвитку. <i>Інтерактивні:</i> регулятивно-корекційні (пошук спільних ідей, встановлення правил, саморегуляція, самокорекція)

В процесі моделювання тренінгових виховних занять враховується те, що моральні знання найкраще засвоюються через включення молодших школярів в активну роботу над розв’язанням завдань, ситуацій морально-етичного змісту. Важливим за цих умов є проведення роботи з повторення та закріплення здобутих знань, яка дасть змогу врахувати вікові особливості учнів початкових класів.

З цією метою у виховній роботі можна використати систему спеціальних тренінгових вправ: репродуктивних, продуктивних (пізнавальних, тренувальних), дослідно-пошукових.

Ефективною формою роботи є також морально-етичні бесіди, в основі яких покладено діалогічний підхід, який потребує залучення всіх учнів початкових класів до активного спілкування. Необхідною умовою проведення таких бесід педагогами навчальних закладів є не лише здобуття молодшими школярами важливої інформації, а й можливість висловити свої думки, поставити запитання.

Доцільним виявилось залучення учнів початкових класів до участі в диспутах, творчо-пошукових моральних діалогах, під час яких вони відстоюють свій вибір поведінки у певній ситуації, знаходять ефективні відповіді щодо вирішення моральних проблем. У змісті таких заходів враховується положення, відповідно до якого формування моральної поведінки молодших школярів потребує створення особливих умов для перенесення здобутих моральних знань у реальну поведінку.

Провідною умовою ефективності процесів морального становлення учнів початкових класів є формування їхньої стійкої мотивації до здійснення моральних вчинків. З цією метою слід

застосовувати рольові ігри, які сприяють становленню ціннісних орієнтирів і формуванню навичок моральної поведінки. Для ефективного використання цієї форми виховної роботи потрібно заздалегідь визначити мету, завдання, зміст гри, розподілити ролі між учасниками, повідомити правила. Зокрема, варто провести ігри на теми: “На острові зла”, “В країні неправди”, “Я завжди терплячий”, “Доброзичливість означає всім бажати добра...”, “Я порушив обіцянку”, “Допомогти пташці – це добра справа”, “Я слухняний школяр, але...”, “Зірву квітку і буду вдома її берегти”, “Я серед дорослих” тощо.

Важливою не лише у процесі навчання, а й під час організації виховного процесу є проведення систематичної роботи над повторенням та закріпленням здобутих знань, сформованих навичок моральної поведінки. З метою реалізації цього положення педагогам необхідно проводити “інформаційні морально-етичні хвилинки”, на яких молодші школярі пригадують “добрі і чарівні слова”, обговорюють добрі справи, які вони зробили протягом дня.

З метою формування моральної поведінки через вправлення у моральних вчинках, важливе місце посіла така організаційна форма, як звіти, на яких учні молодшого шкільного віку мають змогу доповісти про результати виконання довгострокового “домашнього завдання”, пропагувати важливість набуття моральних якостей, рекламувати “хорошу поведінку”, “добрі справи”, “ввічливі слова”, “любов до довкілля”, “милосердя”, “терпимість”, “правила етикету” тощо.

Для учнів початкових класів, як показали результати нашого дослідження, ефективним є проведення благодійних акцій та рейдів, а також різноманітних конкурсів на такі морально-етичні теми: “Знання чарівних слів”, “Народне слово про працьовитість”, “Дорогою додому...”, “Люби і бережи рідну природу”, “Моя країна – Україна”, “Секрети вихованого школяра” тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, виховна робота в контексті морального виховання молодших школярів спрямована на збагачення моральних знань, формування моральних якостей, моральної культури, ціннісного ставлення до оточуючого світу, а також досвіду моральної поведінки. За нашим висновком врахуванню вікових особливостей морального розвитку молодших школярів сприяє ефективна організація поведінки учнів під час гри, різних видів діяльності, застосування системи стимулювань, засоби заохочення та покарання. Позитивно впливає на формування моральної вихованості й організація оптимального режиму, участь учнів початкових класів у громадських благодійних заходах.

Перспективами подальших розвідок у цій сфері є питання морального виховання учнів різних вікових груп у процесі взаємодії

загальноосвітніх навчальних закладів і сім’ї, підготовки педагогічних кадрів для забезпечення взаємодії учасників виховного процесу тощо.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів // Шкільний світ. – 2005. – № 45 (грудень). – С.4-11.
2. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МОУ. – 1996. – №13. – с.2-5.
3. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навчальний посібник / О.Г. Кучерявий. – К.: Видавничий дім “Слово”, 2014. – 440 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта. – 2001. – 11 – 18 липня. – С. 2 – 6.
5. Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 124. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/activity/education/extracurricular-activities-and-children-rights-protection/196/6561/>.
6. Шагай Н. М. Педагогічні умови морального виховання учнів початкових класів у позашкільних навчальних закладах : дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Рівненський держ. гуманітарний ун-т. – Рівне, 2007. – 339 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Bekh, I. D. (2005). Kontseptsiya vihovannya gumanistichnih tsinnostey uchniv [Konceptsiya vihovannya gumanistichnih tsinnostey uchniv] *Shkivnyi SvIt [School World]*, 45, 4-11
2. Ministerstvo osviti i nauki Ukrayini (1996). Kontseptsiya vihovannya dlitya ta molodi u natsionalniy sistemI osviti [Conception of education of children and young people is in the national system of education]. *Informatsiyiyi zbirnik Ministerstva osviti i nauki Ukrayini [Informative collection of Department of education and science of Ukraine]*. 13. 2-5
3. Kucheryaviy O.G. (2014). *Pedagogika: osobistisno-rozvivayalni aspekti* [Pedagogics: personality-developing aspects]. Kyiv: Slovo.
4. Ministerstvo osviti i nauki Ukrayini (2001). Nationalna doktrina rozvitku osviti Ukrayini u XXI stolitti [National doctrine of development of formation of Ukraine in XXI century]. *Osvita [Education]*, July, 11 – 18, 2-6
5. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2011). *Osnovni oriientyry vykhovannya uchniv 1-11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy* [Main directions of education of pupils

- of 1-11 grades of secondary schools of Ukraine] (*Decree No. 124*, October 31). Retrieved from <http://mon.gov.ua/ua/activity/education/extracurricular-activities-and-children-rights-protection/196/6561/>.
6. Shagay N. M. (2007). *Pedagogichni umovi moralnogo viovannya uchniv pochatkovih klasiv u pozashklnih navchalnih zakladah* [Pedagogical conditions of moral education of junior pupils in the extra-curriculum educational establishments]. (Dissertation Abstract. Rivne).

Стаття надійшла до редакції 15.04.2015

Н. В. Дупак

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті аналізуються складові професійної компетентності сучасного педагога, зокрема готовність до здійснення інноваційної діяльності;

Розглядаються теоретичні засади реалізації освітніх інновацій у вищих педагогічних навчальних закладах України. Розглянуто принципи інноваційної діяльності педагога в умовах мінливої освітньої системи, його особистісні та професійні якості, визначені критерії та показники готовності педагога до здійснення інноваційної діяльності. Проаналізований обсяг принципів навчання професійних педагогів окреслює перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Ключові слова: освітні інновації, підготовка вчителів, система вищої педагогічної освіти, інноваційні підходи, професійна компетентність педагога.

Постановка проблеми. Донедавна безумовним орієнтиром освіти було формування знань, умінь, навичок. Тепер освіта усе більше орієнтується на створення таких технологій і способів впливу на особистість, які спрямовані на саморозвиток, самоосвіту, забезпечують готовність особистості до реалізації власної індивідуальності в умовах мінливого суспільства. Парадигма особистісно-орієнтованого підходу до проектування цілей, змісту й технологій освіти є сьогодні методологічним підґрунтям побудови концепцій і програм її модернізації.

Отже, змінюються цілі професійної освіти педагогів. Сучасний освітній процес у педагогічному ВНЗ повинен орієнтуватися на